

## GIEDRIUS SUBAČIUS

Čikagos Ilinojaus universitetas  
subacius@uic.edu

### Simono Daukanto *Istorijos žemaitiškos* (1828–1834) ortografijos raiška

1825 metais persikėlęs į Rygą, jau nuo 1827–1828 metų Daukantas ėmė raiškiai modifikuoti savo Vilniaus periodo rašybą, iš dalies taikydamasis prie Rytų Prūsijos lietuviškų raštų (ypač Liudviko Rėzos 1818 m. išleistų Kristijono Donelaičio *Metų*).

Po to apie 1828–1834 m. rašytos *Istorijos žemaitiškos* (*IŽ*; LLTIB, F. 1 – SD 2) rankraštis, ankstyviausias iš išlikusių didelės apimties (553 lp. = 1106 psl. *in folio*) Daukanto autografo, yra tam tikra jo ortografinės minties ir įgūdžių transformacijos laboratorija. *IŽ* tekste atsispindi užsitęsę Daukanto svarstymai, neryžtingumas, persigalvojimas, sugrįžimas prie atmetusių raidžių, apskritai grafikos svyravimai.

Pavyzdžiui, viena fonetinė pozicija reikšta ypač įvairiai, kelis kartus keičiant nuostatas. Tai pozicija, kurioje vak. aukštaičiai turi trumpą [i], o Daukanto šnekta – paplatėjusį [e]; Daukantas ją žymėjo 4 grafiniais variantais: <y, i, e, e>. Kamienuose tarpusavyje konkuravo 3 raidės: <i, e, y>, o galūnėse – kitos 3: <e, e, y>. Nežymėtasis narys kamienams buvo <i>, o galūnėms – <e> (<e, y> buvo žymėti nariai abiem pozicijoms).

Taip pat *kamienuose* buvo bent 3 tos pozicijos grafinės raiškos lūžiai (ryškesni keitimai):

1) <e, y> → <i> l. 8r–13r; 2) <i> → <y> l. 31v–37r; 3) <y> → <i> l. 399v–432v.

*Galūnėse* – net 4 lūžiai:

1) <e, e> → <e> l. 13r–15r; 2) <e> → <e, y> → <e, e> l. 31r–43v; 3) <e, e> → <e, e, y> l. 319r; 4) <e, e, y> → <e, e> l. 421v.

Tokia įvairovė panaši į ne visada kontroliuojamus minties ar patirties impulsus, inovacijos ir įgūdžių susitelkimus. Daukantas perrašinėjo *IŽ* tekstą nuolat, gal net kasdien, tokiu būdu jo minties susvyravimai neretai tapo užregistruoti rašto sraute. Ir nors tai raštas, ortografija, ji iš dalies primena sociolingvistų tiriamą *tebevykstantį kalbos kitimo procesą* (*language change in progress*): tik kinta ne fonemos, o grafemos.

Tokiame sraute kartais galima aiškiai išskirti senos ortografijos (rankos įgūdžio, rašymo inercijos) atvejus nuo naujos, apsispręstos, sąmoningai pasirinktos rašybos. Gana paprastas, daug mažiau variantų už turintis rašybos keitimo atvejis būtų savybinio įvardžio *savo* žymėjimas: *IŽ* pradžioje yra tik triraidis *saô*, pabaigoje – tik keturraidis *sauo*. Konkrečiau: iki l. 251r imtinai rašyta *saô*, o nuo l. 258v – tik *sauo*. Tarp šiųdviejų *IŽ* vietų yra 7,5 lapo (15 psl.) atkarpa (l. 251v–258r), kurioje vartojamos abi raiškos; tos atkarpos variantą *saô* galima žymėti kaip inercinį (nežymėtąjį narį), o *sauo* – kaip sąmoningą (žymėtąjį).

Ir kiti *IŽ* rašybos svyravimai nėra sukonzentruoti vienoje ar keliose vietose, jie gana nenuspėjamai pasklidę po rankraščio visumą. Ieškoti Daukanto rašybos vienodinimo (bendrinimo, norminimo) ideologijos reikštų prieštarauti *IŽ* faktams.